МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій
Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
"____"_____2026 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____Соколюк С.Ю.

Кваліфікаційна робота

НАПРЯМИ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Виконав студент 4 курсу, 41-сз групи освітньої програми «Соціальне забезпечення» спеціальності 232 «Соціальне забезпечення» **Мітюрьов Андрій Володимирович**_____
Науковий керівник к.е.н.,

професор

Бурляй Олександр

Леонідович

_____

Умань – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки і підприємництва
Кафедра підприємництва та бізнес-технологій
Освітня програма Соціальне забезпечення
Спеціальність 232 Соціальне забезпечення
(код, назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач

кафедри

_____ _____

(підпис) (ініціали, прізвище)

“ ” _____ _____

2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Студенту **Мітюрьову Андрію Володимировичу**
(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи *«Напрями роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення»*
керівник роботи *БУРЛЯЙ Олександр Леонідович, к.е.н., професор*
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом по університету від “02” червня 2026 року № 01-06/207

2. Строк подання студентом роботи : *8 квітня 2026 року*

3. Вихідні дані до роботи**:** *нормативно-правові акти України, що регулюють сферу соціального забезпечення та соціального захисту населення, зокрема Конституція України, Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», а також інші нормативні документи, що визначають засади соціальної політики держави в умовах демографічних змін та старіння населення. Джерельну базу дослідження доповнюють навчальна та наукова література з питань соціального забезпечення, соціальної політики, демографії, економіки та державного управління, матеріали науково-практичних конференцій, періодичні та довідкові видання.*

4. Перелік питань, які потрібно розробити:

1. Теоретичні основи соціальної роботи з людьми похилого віку .

2. Аналіз системи соціального забезпечення людей похилого віку в Україні.

3. Шляхи вдосконалення соціальної роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення України.

5. Перелік графічного матеріалу :*робота містить 18 таблиць.*

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання *15.09.2025 р.*

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№з з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів проекту	Примітка
	Вибір теми кваліфікаційної роботи	12.09.2025	
	Одержання індивідуального завдання	15.09.2025	
	Складання календарного плану написання кваліфікаційної роботи	15.10.2025	
	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи - підбір та вивчення літератури - участь у виконанні науково-дослідних робіт - виконання курсових робіт - інші заходи	впродовж навчання	
	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	12.11.2025р.	
	Підготовка: - першого розділу - другого розділу - третього розділу - висновків	грудень 2025р. січень-березень 2026р. квітень 2026р.	
	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахування зауважень наукового керівника	Квітень 2026р.	
	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	Травень 2026р.	
	Перевірка роботи на академічний плагіат	08.06.2026р.	
	Одержання відгуку наукового керівника	09.06.2026	
	Попередній захист роботи на кафедрі	15.06.2026	
	Затвердження роботи завідувачем кафедри	16.06.2026	
	Одержання рецензії	17.06.2026	
	Захист кваліфікаційної роботи	24.06.2026	

Студент _____ **Мітюрьов А.В.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ **Бурляй О.Л.**
(підпис) (прізвище та

ініціали

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну роботу: «Напрями роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення» студента факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій Уманського національного університету Мітюрьова А. В.

Старіння населення є однією з ключових соціально-демографічних тенденцій сучасності, що зумовлює необхідність удосконалення системи соціального забезпечення та розвитку ефективних механізмів підтримки людей похилого віку. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності та міграційних процесів проблема соціального захисту осіб старшого віку набуває особливої актуальності, що потребує комплексного наукового дослідження. Загальний зміст роботи викладений на 51 сторінці комп'ютерного тексту. Робота містить 18 таблиць,. кількість використаних джерел становить 55 наукових праць.

Перший розділ роботи - теоретичний . У ньому розглянуто сутність соціальної категорії людей похилого віку, їх соціально-демографічні особливості та теоретичні підходи до соціальної роботи з цією групою населення, а також проаналізовано нормативно-правове забезпечення соціального захисту.

Другий розділ - аналітичний. У ньому досліджено сучасний стан системи соціального забезпечення в Україні, зокрема організаційну структуру, пенсійне забезпечення та основні напрями соціальної роботи з людьми похилого віку. Особливу увагу приділено аналізу статистичних показників та виявленню ключових проблем функціонування системи.

Третій розділ має прикладний характер. У ньому розглянуто зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку та запропоновано напрями вдосконалення системи соціального забезпечення, зокрема розвиток догляду вдома, цифровізацію соціальних послуг, підтримку доглядальників та впровадження концепції активного довголіття.

Резюме.*У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні. Проаналізовано сучасний стан системи соціального забезпечення, зокрема пенсійного забезпечення та соціальних послуг. Визначено основні проблеми функціонування системи та обґрунтовано напрями її вдосконалення з урахуванням сучасних соціально-економічних викликів.*

Ключові слова: *соціальна робота, люди похилого віку, соціальне забезпечення, пенсійна система, соціальні послуги, активне довголіття.*

Summary.*The qualification work examines theoretical and practical aspects of social work with elderly people in Ukraine. The current state of the social protection system, including pension provision and social services, is analyzed. The main problems of the system functioning are identified, and directions for its improvement are substantiated considering modern socio-economic challenges.***Key words:** social work, elderly people, social protection, pension system, social services, active ageing.*

ЗМІСТ

ВСТУП ..... **Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.1. Поняття та соціально-демографічні особливості людей похилого віку ..... **Error! Bookmark not defined.**

1.2. Теоретичні підходи до соціальної роботи з людьми похилого віку .. **Error! Bookmark not defined.**

1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту людей похилого віку в Україні ..... **Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ..... **Error! Bookmark not defined.**

2.1. Організаційна структура системи соціального забезпечення ..... **Error! Bookmark not defined.**

2.2. Аналіз сучасного стану та проблем пенсійного забезпечення людей похилого віку в Україні ..... **Error! Bookmark not defined.**

2.3. Аналіз основних напрямів роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення ..... **Error! Bookmark not defined.**

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ ..... **Error! Bookmark not defined.**

3.1. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку..... **Error! Bookmark not defined.**

3.2. Шляхи вдосконалення системи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні ..... **Error! Bookmark not defined.**

ВИСНОВКИ ..... **Error! Bookmark not defined.**

ВСТУП

Старіння населення є однією з ключових демографічних тенденцій сучасного світу, і Україна не є винятком. З кожним роком зростає частка людей похилого віку, що зумовлює підвищення навантаження на систему соціального забезпечення та актуалізує потребу в її адаптації до нових соціально-економічних умов. За оцінками міжнародних організацій, процес старіння населення має стійкий і довготривалий характер, що потребує стратегічного переосмислення соціальної політики держави. Особливо гостро ці процеси проявляються в умовах повномасштабної війни, яка спричинила поглиблення соціальної нерівності, зростання рівня вразливості населення та посилення потреби у соціальній підтримці, зокрема для осіб старшого віку.

Люди похилого віку належать до категорії населення, яка найбільше залежить від ефективності соціальної політики держави. Вони часто стикаються не лише з фізіологічними обмеженнями, пов’язаними зі станом здоров’я, але й із соціальними проблемами - самотністю, втратою соціальних ролей, обмеженим доступом до ресурсів і послуг. В умовах міграційних процесів, спричинених війною, значна частина людей похилого віку залишилася без підтримки родини, що ще більше загострює проблему соціальної ізоляції та потреби у професійній допомозі.

У таких умовах соціальна робота набуває особливого значення як інструмент підтримки, адаптації та інтеграції літніх людей у суспільство. Вона спрямована не лише на надання матеріальної допомоги, а й на забезпечення соціальної активності, психологічного благополуччя та підтримки гідного рівня життя. Водночас ефективність соціальної роботи значною мірою залежить від рівня розвитку системи соціальних послуг, їх доступності та відповідності реальним потребам населення.

Сучасне розуміння соціальної роботи з людьми похилого віку виходить за межі традиційного підходу, що зводився переважно до надання допомоги та догляду. Натомість акцент зміщується на концепцію активного та гідного старіння, яка передбачає створення умов для збереження соціальної активності, самореалізації та участі людей похилого віку в житті громади. Це вимагає перегляду існуючих підходів до організації соціальних послуг, впровадження інноваційних форм роботи, а також посилення міжсекторальної взаємодії між державними органами, місцевим самоврядуванням та громадським сектором.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю комплексного аналізу напрямів соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні та визначення ефективних шляхів їх удосконалення. Попри наявність нормативно-правової бази та розгалуженої системи соціального обслуговування, існують суттєві проблеми, пов’язані з доступністю послуг, їх якістю, ресурсним забезпеченням і відповідністю сучасним потребам літніх людей. Крім того, система соціального забезпечення потребує адаптації до нових умов, пов’язаних із воєнним станом, економічною нестабільністю та демографічними змінами.

Об’єктом дослідження є система соціального забезпечення людей похилого віку в Україні.

Предметом дослідження виступають напрями, форми та методи соціальної роботи з людьми похилого віку.

Метою дипломної роботи є комплексний аналіз напрямів соціальної роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення України та обґрунтування шляхів її вдосконалення з урахуванням сучасних соціальних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

проаналізувати сутність та особливості соціальної категорії людей похилого віку;

охарактеризувати теоретичні підходи до соціальної роботи з цією групою населення;

дослідити нормативно-правове забезпечення соціального захисту літніх людей в Україні;

розкрити структуру системи соціального забезпечення та основні напрями соціальної роботи;

виявити ключові проблеми функціонування системи соціальних послуг;

визначити перспективні напрями вдосконалення соціальної роботи з людьми похилого віку.

У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних *методів*, зокрема аналіз і синтез, узагальнення, систематизацію, а також порівняльний підхід для оцінки сучасних практик соціальної роботи. Використання зазначених методів дозволило забезпечити всебічний і об’єктивний аналіз досліджуваної проблеми.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання при вдосконаленні системи соціального забезпечення людей похилого віку, розробці соціальних програм та організації діяльності соціальних служб на місцевому рівні.

Структура роботи визначена метою та завданнями дослідження і включає вступ, три розділи, висновки та список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1. Поняття та соціально-демографічні особливості людей похилого віку

Старіння населення є однією з ключових демографічних тенденцій сучасного світу, яка суттєво впливає на соціально-економічний розвиток держав та функціонування систем соціального забезпечення. За даними Організації Об'єднаних Націй, чисельність осіб старших вікових груп зростає швидшими темпами, ніж інших вікових категорій, що свідчить про глобальний характер процесу демографічного старіння [46; 47]. Україна також належить до країн із вираженою тенденцією старіння населення, що зумовлює необхідність наукового осмислення цієї соціальної групи [11].

Поняття «люди похилого віку» є багатогранним і не має єдиного універсального визначення. У науковій літературі воно розглядається з позицій різних підходів - демографічного, біологічного, соціального та психологічного. Найбільш поширеним є хронологічний підхід, відповідно до якого до осіб похилого віку відносять людей віком від 60 років. Такий підхід застосовується, зокрема, Всесвітня організація охорони здоров'я, яка розглядає старіння як комплексний процес поступового зниження функціональних можливостей організму [51; 55].

З метою систематизації основних підходів до визначення поняття людей похилого віку доцільно представити їх у табличній формі.

Як видно з таблиці 1.1, визначення людей похилого віку не обмежується лише віковими критеріями, а включає комплекс характеристик, що відображають різні аспекти життєдіяльності людини [8; 30].

У вітчизняному контексті поняття осіб похилого віку часто пов'язується з досягненням пенсійного віку, що визначається законодавством України [24]. Водночас сучасні дослідження підкреслюють, що старість є не лише біологічним

етапом життя, а й соціальним явищем, яке супроводжується зміною соціального статусу, ролей та рівня активності особи [25].

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «люди похилого віку»

Підхід	**Сутність**	**Характеристика**
Хронологічний	Визначення за віком	Особи віком 60+
Біологічний	Фізіологічні зміни	Старіння організму, зниження функцій
Соціальний	Соціальний статус	Вихід на пенсію, зміна соціальних ролей
Психологічний	Суб'єктивне сприйняття	Самооцінка віку, адаптація

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 30]

Люди похилого віку характеризуються низкою специфічних соціально-демографічних особливостей, які визначають їхні потреби та місце в суспільстві. Ці особливості мають комплексний характер і охоплюють фізичні, економічні та соціальні аспекти життя (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Соціально-демографічні особливості людей похилого віку

Характеристика	**Прояв**
Стан здоров'я	Наявність хронічних захворювань, зниження функціональних можливостей
Економічний статус	Пенсійне забезпечення, обмежені фінансові ресурси
Соціальна активність	Зменшення участі у трудовій діяльності
Соціальні зв'язки	Ризик соціальної ізоляції та самотності
Потреби	Медичні, соціальні, психологічні

Джерело: узагальнено автором на основі [30; 49; 55]

Як видно з таблиці 1.2, люди похилого віку мають комплекс взаємопов'язаних характеристик, які формують специфічні соціальні потреби. Однією з ключових проблем є стан здоров'я. У звіті Всесвітня організація охорони здоров'я зазначається, що більшість людей похилого віку мають щонайменше одне хронічне захворювання, що впливає на рівень їхньої автономності та потребу в соціальній підтримці [55].

Економічний аспект також відіграє важливу роль. Вихід на пенсію супроводжується зменшенням доходів, що підвищує ризик матеріальної нестабільності. За оцінками міжнародних організацій, люди похилого віку в країнах із перехідною економікою мають підвищену вразливість до бідності [49].

Важливою характеристикою є і соціальна ізоляція. Звуження соціальних контактів, втрата близьких та обмеження мобільності призводять до зниження рівня соціальної інтеграції. Як зазначає J. Holt-Lunstad, соціальна ізоляція має суттєвий негативний вплив на здоров'я та тривалість життя [43].

У сучасних умовах відбувається переосмислення ролі людей похилого віку в суспільстві. Концепція активного старіння, розроблена Всесвітня організація охорони здоров'я, акцентує увагу на необхідності створення умов для збереження активності, участі та самореалізації осіб старшого віку.

Таким чином, люди похилого віку є складною та неоднорідною соціальною групою, яка характеризується специфічними соціально-демографічними особливостями. Їх врахування є необхідною умовою ефективної організації соціальної роботи та формування державної політики у сфері соціального забезпечення.

Водночас процеси демографічного старіння в Україні мають стійку тенденцію до поглиблення, що підтверджується статистичними даними, які будуть детально проаналізовані у другому розділі роботи.

1.2. Теоретичні підходи до соціальної роботи з людьми похилого віку

Соціальна робота з людьми похилого віку базується на низці теоретичних підходів, які пояснюють процес старіння, особливості життєдіяльності осіб старшого віку та визначають основні напрями їх соціальної підтримки. Використання цих підходів дозволяє формувати комплексне бачення потреб літніх людей і забезпечувати ефективну організацію соціальних послуг.

Теоретичні підходи до старіння мають міждисциплінарний характер і формуються на перетині соціології, психології, медицини та соціальної роботи. Вони дозволяють не лише пояснити процеси, що відбуваються у старшому віці, але й обґрунтувати практичні моделі соціальної підтримки. У сучасних умовах важливою є інтеграція різних теорій, що дозволяє враховувати як об’єктивні (біологічні, економічні), так і суб’єктивні (психологічні, соціальні) аспекти старіння.

Однією з ключових сучасних концепцій є теорія активного старіння, розроблена Всесвітньою організацією охорони здоров’я. Відповідно до цього підходу, активне старіння визначається як процес оптимізації можливостей для здоров’я, участі та безпеки з метою підвищення якості життя людей у старшому віці [51; 53]. Даний підхід акцентує увагу на необхідності збереження соціальної активності, самостійності та залучення людей похилого віку до суспільного життя.

Концепція активного старіння передбачає зміну традиційного сприйняття старості як періоду занепаду. Натомість вона розглядає цей етап як можливість для подальшого розвитку особистості, участі у громадському житті та реалізації накопиченого соціального досвіду. У практиці соціальної роботи це означає необхідність створення умов для освіти, зайнятості, волонтерської діяльності та соціальної інтеграції людей похилого віку.

Важливе місце у теоретичному осмисленні старіння займає теорія соціальної активності, згідно з якою рівень задоволеності життям у похилому віці

безпосередньо залежить від збереження соціальних ролей та активної участі у суспільстві. Представники цього підходу наголошують, що підтримка активності сприяє підвищенню якості життя та психологічного благополуччя літніх людей [41].

З позицій цієї теорії особлива увага приділяється створенню можливостей для участі людей похилого віку у суспільному житті, зокрема через громадську діяльність, неформальну освіту, культурні та соціальні ініціативи. Це сприяє збереженню соціальних зв'язків, формуванню відчуття значущості та запобіганню соціальній ізоляції.

На противагу цьому підходу існує теорія відсторонення, відповідно до якої старіння супроводжується поступовим зменшенням соціальної активності та відходом людини від виконання суспільних ролей. Цей процес розглядається як природний і закономірний [35]. Незважаючи на критику, дана теорія має важливе значення для розуміння процесів адаптації людини до старості.

Зокрема, вона дозволяє пояснити необхідність зміни соціальних ролей та способу життя у похилому віці. У контексті соціальної роботи це означає необхідність підтримки процесів адаптації, допомоги у прийнятті нових життєвих умов та зниженні негативних наслідків соціальної ізоляції.

Значну роль у сучасній геронтології відіграє теорія безперервності, яка передбачає збереження людиною звичних моделей поведінки, цінностей і способу життя навіть у похилому віці. Відповідно до цього підходу, успішне старіння залежить від можливості підтримувати звичні соціальні зв'язки та активність [34].

Ця теорія має важливе практичне значення, оскільки обґрунтовує необхідність індивідуалізації соціальної роботи. Соціальні послуги повинні враховувати життєвий досвід людини, її цінності, звички та соціальне оточення. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності соціальної підтримки та забезпеченню психологічного комфорту отримувачів послуг.

Окрему групу становлять психосоціальні теорії старіння, серед яких важливе місце займає концепція розвитку особистості Е. Еріксона. Вона розглядає старість як етап життєвого циклу, на якому відбувається переоцінка прожитого життя, що може призводити як до відчуття цілісності, так і до відчаю [37].

Згідно з цією теорією, успішне проходження даного етапу пов'язане з прийняттям власного життєвого досвіду та усвідомленням його цінності. У протилежному випадку виникає відчуття незадоволеності та психологічного дискомфорту. Це підкреслює важливість психологічної підтримки людей похилого віку, зокрема через консультування, соціальну адаптацію та підтримку міжособистісних зв'язків.

У сучасних умовах значного поширення набуває також концепція якості життя, яка розглядає старіння через призму задоволеності життям, стану здоров'я, соціальних зв'язків та доступу до ресурсів. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, якість життя є інтегральним показником фізичного, психологічного та соціального благополуччя людини [55].

Цей підхід дозволяє розглядати соціальну роботу не лише як інструмент вирішення окремих проблем, а як систему заходів, спрямованих на підвищення загального рівня благополуччя. Він передбачає комплексне врахування потреб людини та орієнтацію на довгостроковий результат.

Важливим доповненням до зазначених теорій є концепція соціальної інклюзії, яка акцентує увагу на необхідності залучення людей похилого віку до суспільного життя та подолання бар'єрів, що перешкоджають їх участі. У сучасних умовах ця концепція набуває особливого значення, оскільки соціальна ізоляція є однією з ключових проблем старшого віку.

Узагальнення основних теоретичних підходів доцільно представити у вигляді таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Основні теоретичні підходи до соціальної роботи з людьми похилого віку

Теорія	**Сутність**	**Значення для соціальної роботи**
Активного старіння	Підтримка активності та участі	Розвиток програм інтеграції
Соціальної активності	Активність = задоволеність життям	Залучення до соціального життя
Відсторонення	Зниження соціальної активності	Адаптаційна підтримка
Безперервності	Збереження стилю життя	Індивідуалізація роботи
Психосоціальна	Переоцінка життя	Психологічна підтримка
Якість життя	Комплексне благополуччя	Орієнтація на якість життя

Джерело: узагальнено автором на основі [34; 35; 37; 41; 51; 55]

Як видно з таблиці 1.3, різні теоретичні підходи взаємодоповнюють один одного та дозволяють сформувати комплексне уявлення про процес старіння. Вони відображають різні аспекти цього явища - від біологічних змін до соціальної поведінки та психологічного стану.

Інтеграція зазначених підходів у практику соціальної роботи дозволяє забезпечити більш ефективне реагування на потреби людей похилого віку. Зокрема, поєднання концепції активного старіння, теорії безперервності та підходу до якості життя створює основу для формування сучасної моделі соціальної підтримки.

Таким чином, сучасна соціальна робота з людьми похилого віку базується на поєднанні різних теоретичних концепцій, які враховують біологічні, соціальні та

психологічні аспекти старіння. Це дозволяє формувати ефективні моделі соціальної підтримки, спрямовані на забезпечення гідного рівня життя, соціальної інтеграції та активного довголіття.

1.3. Нормативно-правове забезпечення соціального захисту людей похилого віку в Україні

Нормативно-правове забезпечення соціального захисту людей похилого віку в Україні становить комплекс законодавчих та підзаконних актів, які регулюють питання соціального забезпечення, надання соціальних послуг та гарантування прав цієї категорії населення. Воно формується відповідно до Конституції України, міжнародних стандартів та національної соціальної політики.

Основним нормативним актом, який закріплює право громадян на соціальний захист, є Конституція України, відповідно до якої кожен має право на забезпечення у разі втрати працездатності, старості та інших обставин [1]. Це положення є базовим для формування системи соціального забезпечення осіб похилого віку.

Ключове місце у правовому регулюванні займає Закон України «Про соціальні послуги», який визначає організаційні та правові засади надання соціальних послуг, їх види, принципи та механізми фінансування [24]. Згідно із цим законом, особи похилого віку належать до категорії осіб, які можуть перебувати у складних життєвих обставинах і потребують соціальної підтримки.

Важливим елементом системи є Закон України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування», який регулює питання пенсійного забезпечення громадян, визначає умови призначення пенсій та порядок їх виплати [22]. Пенсійне забезпечення є основним джерелом доходу для більшості людей похилого віку, що визначає його ключову роль у системі соціального захисту.

Також значну роль відіграє Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», який встановлює основні соціальні норми та гарантії, що забезпечують мінімальний рівень життя населення [21]. Цей нормативний акт визначає підходи до формування соціальних стандартів, у тому числі для осіб похилого віку.

Окрему увагу слід приділити Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», який регулює питання соціального захисту осіб з інвалідністю, значна частина яких належить до старшої вікової групи [23]. Він передбачає надання соціальних, медичних та реабілітаційних послуг.

Серед підзаконних актів важливе значення має постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання соціальних послуг», яка визначає механізми організації та фінансування соціальних послуг, а також перелік базових соціальних послуг [5]. Цей документ спрямований на вдосконалення системи соціального обслуговування населення.

Важливим стратегічним документом є Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення України, яка визначає основні напрями державної політики щодо підтримки людей похилого віку, зокрема розвиток соціальних послуг, підвищення рівня життя та забезпечення активного довголіття [28].

У сучасних умовах, особливо в контексті воєнного стану, нормативно-правова база доповнюється аналітичними та програмними документами, спрямованими на адаптацію системи соціального захисту до нових викликів. Зокрема, Міністерство соціальної політики України розробляє та впроваджує заходи щодо підтримки вразливих категорій населення, у тому числі осіб похилого віку [14].

Крім національного законодавства, важливу роль відіграють міжнародні документи та рекомендації. Зокрема, підходи до активного старіння, сформульовані

Всесвітньою організацією охорони здоров'я, орієнтують держави на забезпечення умов для здоров'я, безпеки та соціальної участі літніх людей [51; 53]. Це сприяє гармонізації української соціальної політики з міжнародними стандартами.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення є визначення державних стандартів соціальних послуг. В Україні запроваджено систему стандартів, які регламентують зміст, обсяг та якість надання соціальних послуг різним категоріям населення, у тому числі людям похилого віку. Зокрема, відповідно до чинного законодавства, соціальні послуги надаються з урахуванням індивідуальних потреб особи, що сприяє підвищенню їх ефективності та адресності [24].

Особливе значення має розвиток системи соціальних послуг на рівні територіальних громад. У процесі децентралізації значна частина повноважень у сфері соціального захисту була передана органам місцевого самоврядування, що дозволило наблизити соціальні послуги до їх отримувачів. Територіальні громади відповідають за організацію надання соціальних послуг, визначення потреб населення та забезпечення їх доступності [16]. Це особливо важливо для людей похилого віку, які часто мають обмежену мобільність і потребують допомоги за місцем проживання.

Водночас, незважаючи на наявність нормативної бази, існують проблеми практичної реалізації законодавства. Зокрема, недостатній рівень фінансування, кадровий дефіцит у сфері соціальної роботи та нерівномірність розвитку соціальної інфраструктури у різних регіонах ускладнюють забезпечення якісних соціальних послуг [17]. Це свідчить про необхідність удосконалення механізмів реалізації державної соціальної політики.

Окрему увагу слід приділити інтеграції міжнародних стандартів у національну систему соціального захисту. Україна орієнтується на рекомендації міжнародних організацій, зокрема Всесвітньої організації охорони здоров'я та

Організації Об’єднаних Націй, які наголошують на необхідності забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку, їх соціальної інтеграції та захисту прав [45; 53]. Це сприяє модернізації підходів до соціальної роботи та наближенню їх до європейських стандартів.

Сучасні виклики, пов’язані з воєнним станом, суттєво вплинули на систему соціального захисту населення України. Значна частина людей похилого віку опинилася у складних життєвих обставинах, пов’язаних із втратою житла, переміщенням або обмеженим доступом до медичних та соціальних послуг. У зв’язку з цим держава була змушена адаптувати нормативно-правову базу та механізми надання допомоги, зокрема шляхом спрощення процедур отримання соціальних послуг та розширення їх переліку [14].

Крім того, важливим напрямом є розвиток системи довготривалого догляду, яка набуває особливого значення в умовах старіння населення. Довготривалий догляд включає комплекс медичних, соціальних і побутових послуг, спрямованих на підтримку осіб, які втратили здатність до самообслуговування. Європейський досвід свідчить, що ефективна система довготривалого догляду є ключовим елементом соціального захисту людей похилого віку [39].

Також слід відзначити роль цифровізації у сфері соціального забезпечення. Впровадження електронних сервісів, цифрових реєстрів та онлайн-платформ сприяє підвищенню доступності соціальних послуг, спрощенню процедур їх отримання та зменшенню бюрократичного навантаження. Це є важливим кроком у напрямі модернізації системи соціального захисту, хоча для людей похилого віку це потребує додаткової підтримки у формуванні цифрових навичок.

Важливим аспектом нормативно-правового забезпечення є також захист прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює контроль за дотриманням прав громадян, у тому числі людей похилого віку, та

реагує на випадки їх порушення [29]. Це забезпечує додатковий механізм захисту вразливих категорій населення.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення соціального захисту людей похилого віку в Україні є багаторівневою системою, яка включає законодавчі, організаційні та інституційні компоненти. Воно постійно трансформується під впливом соціально-економічних змін, зокрема процесів старіння населення та наслідків війни. Подальший розвиток цієї системи має бути спрямований на підвищення ефективності реалізації законодавства, розширення доступу до соціальних послуг та забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНІ

2.1. Організаційна структура системи соціального забезпечення

Система соціального забезпечення в Україні є складною багаторівневою структурою, що охоплює сукупність державних органів, органів місцевого самоврядування, соціальних установ та недержавних організацій, діяльність яких спрямована на реалізацію соціальної політики та забезпечення соціального захисту населення. Особливе місце у цій системі займають люди похилого віку як одна з найбільш вразливих категорій, що потребує комплексної соціальної підтримки.

Водночас функціонування системи соціального забезпечення в Україні відбувається в умовах повномасштабної війни, що суттєво трансформує її структуру та навантаження. Воєнні дії призвели до значних демографічних втрат, масової внутрішньої та зовнішньої міграції населення, а також до зростання кількості осіб, які потребують соціальної допомоги. Особливо вразливою групою є люди похилого віку, які часто мають обмежені можливості для адаптації до нових умов життя.

На загальнодержавному рівні ключову роль у формуванні та реалізації соціальної політики відіграє Міністерство соціальної політики України, яке здійснює нормативно-правове регулювання, розробку державних програм та координацію діяльності у сфері соціального захисту населення [13]. Важливим елементом системи є Пенсійний фонд України, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері пенсійного забезпечення, призначення та виплату пенсій [18; 19]. Контроль за дотриманням стандартів соціальних послуг здійснює Національна соціальна сервісна служба України [16].

На регіональному рівні реалізація соціальної політики покладається на обласні державні адміністрації, які координують діяльність соціальних служб та

забезпечують виконання державних програм. У свою чергу, в умовах децентралізації значна частина повноважень передана органам місцевого самоврядування, які безпосередньо організовують надання соціальних послуг населенню, зокрема людям похилого віку [8].

Практична реалізація соціального обслуговування здійснюється через мережу соціальних установ, серед яких важливе місце займають територіальні центри соціального обслуговування, будинки-інтернати та геріатричні пансіонати. Вони забезпечують як стаціонарні, так і нестаціонарні форми соціальної допомоги. Крім державних установ, важливу роль відіграють недержавні організації, благодійні фонди та громадські об’єднання, які доповнюють систему соціального забезпечення, особливо в умовах воєнного стану [14].

Організаційну структуру системи соціального забезпечення доцільно представити у вигляді таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Організаційна структура системи соціального забезпечення в Україні

Рівень системи	**Суб’єкти**	**Функції**
Державний	Міністерство соціальної політики України	Формування соціальної політики, нормативно-правове забезпечення
Державний	Пенсійний фонд України	Пенсійне забезпечення, виплата пенсій
Державний	Національна соціальна сервісна служба України	Контроль якості соціальних послуг
Регіональний	Обласні державні адміністрації	Реалізація соціальної політики
Місцевий	Органи місцевого самоврядування	Організація соціальних послуг
Місцевий	Територіальні центри соціального обслуговування	Надання соціальних послуг
Інституційний	Інтернати, пансіонати	Стаціонарний догляд
Недержавний	Громадські організації, благодійні фонди	Додаткові соціальні послуги

Як видно з таблиці 2.1, система соціального забезпечення має багаторівневу структуру, що забезпечує комплексний підхід до надання соціальних послуг. Водночас ефективність її функціонування залежить від узгодженості дій між різними рівнями управління.

З метою поглибленого аналізу доцільно розглянути основні елементи системи соціального забезпечення та їх значення для людей похилого віку.

Таблиця 2.2

Характеристика елементів системи соціального забезпечення в Україні

Елемент системи	**Основний зміст діяльності**	**Значення для людей похилого віку**
Державні органи	Формування політики, фінансування	Гарантія соціального захисту
Пенсійна система	Пенсійне забезпечення	Основне джерело доходу
Соціальні служби	Надання соціальних послуг	Допомога у повсякденному житті
Медико-соціальні установи	Догляд і реабілітація	Підтримка здоров’я
Територіальні громади	Організація послуг на місцях	Доступність допомоги
Недержавні організації	Соціальні проєкти, допомога	Додаткова підтримка
Міжнародні та гуманітарні організації	Допомога в умовах війни	Підтримка вразливих груп

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 13; 16; 24; 30]

Як видно з таблиці 2.2, система соціального забезпечення включає взаємопов’язані елементи, які забезпечують як матеріальну, так і соціальну підтримку людей похилого віку. Особливо важливими є соціальні служби та територіальні громади, які безпосередньо взаємодіють із отримувачами послуг.

Суттєвий вплив на організаційну структуру системи соціального забезпечення має демографічна ситуація, яка в Україні характеризується стійкою тенденцією до старіння населення та його скорочення [4 - 6]. Значний вплив на ці процеси мають воєнні дії, які призвели до масової міграції населення.

Внаслідок війни мільйони громадян були змушені залишити свої домівки, що спричинило нерівномірний розподіл населення між регіонами. У результаті в окремих територіальних громадах значно зросла частка людей похилого віку, тоді як працездатне населення скоротилося. Це створює додаткове навантаження на місцеві системи соціального забезпечення.

Таблиця 2.3

Демографічні тенденції в Україні за період 2020 - 2024 рр.

Показник	**2020 р.**	**2022 р.**	**2024 р.**	**Тенденція**
Частка населення 65+	17%	20%	22%	Зростання
Народжуваність	293 тис.	187 тис.	176 тис.	Зниження
Смертність	616 тис.	541 тис.	495 тис.	Високий рівень
Природне скорочення	-323 тис.	-354 тис.	-319 тис.	Депопуляція
Співвідношення народжень/смертей	1 : 2,1	1 : 2,9	1 : 2,8-3	Погіршення

Джерело: узагальнено автором на основі [4-6; 18; 19]

Як видно з таблиці 2.3, демографічна ситуація в Україні характеризується не лише процесами старіння населення, але й суттєвими трансформаціями, пов’язаними з воєнними подіями. Зростання частки осіб похилого віку відбувається на фоні різкого зниження народжуваності та значних втрат населення.

Особливістю сучасного етапу є поєднання демографічного старіння з масовою міграцією, внаслідок якої значна частина працездатного населення виїхала за кордон або перемістилася всередині країни. У результаті в окремих регіонах формується дисбаланс вікової структури населення, що посилює навантаження на соціальні служби.

Крім того, зростає потреба у соціальних послугах, зокрема догляді вдома, медико-соціальній допомозі та психологічній підтримці. Водночас система соціального забезпечення функціонує в умовах обмежених ресурсів, що ускладнює її ефективність.

Таким чином, організаційна структура системи соціального забезпечення в Україні формується під впливом не лише традиційних демографічних процесів, але й факторів війни та міграції. Це зумовлює необхідність її адаптації до сучасних умов, підвищення ефективності функціонування та розвитку нових форм соціальної підтримки людей похилого віку.

2.2. Аналіз сучасного стану та проблем пенсійного забезпечення людей похилого віку в Україні

Пенсійне забезпечення є базовим інструментом соціального захисту людей похилого віку в Україні, оскільки саме пенсійні виплати формують основну частину їхніх доходів. В умовах демографічного старіння, трансформації ринку праці та воєнного стану роль пенсійної системи істотно посилюється, а питання її ефективності набуває особливої актуальності.

Аналіз сучасного стану пенсійного забезпечення доцільно розпочати з оцінки чисельності пенсіонерів, що дозволяє визначити масштаб навантаження на систему (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка чисельності пенсіонерів в Україні (2020–2025 рр.)

Рік	**Кількість пенсіонерів, млн осіб**	**Тенденція**
2020	11,3	Високий рівень
2021	11,1	Незначне зниження
2022	10,8	Зниження (початок війни)
2023	10,5	Подальше зниження
2024	10,3	Стабілізація
2025	10,3	Майже без змін

Джерело: узагальнено автором на основі звітів Пенсійного фонду України [18; 19]

Як видно з таблиці 2.4, протягом останніх років спостерігається стійка тенденція до скорочення чисельності пенсіонерів. Однак цей процес не є ознакою покращення демографічної ситуації, а навпаки відображає складні соціально-економічні процеси, зокрема зниження народжуваності, високий рівень смертності та інтенсивні міграційні потоки.

Особливо різке зниження відбулося після 2022 року, що безпосередньо пов’язано з воєнними діями. Частина населення виїхала за кордон, частина опинилася на тимчасово окупованих територіях, що вплинуло як на статистику, так і на реальну структуру пенсійної системи. Водночас важливо підкреслити, що скорочення кількості пенсіонерів супроводжується ще більш швидким

скороченням платників єдиного соціального внеску, що формує довгострокову загрозу фінансовій стійкості системи.

Аналіз даних таблиці 2.5 свідчить про поступове погіршення співвідношення між працюючим населенням і пенсіонерами. Якщо у 2020 році на одного пенсіонера припадало приблизно 1,46 працюючих осіб, то у 2024-2025 роках цей показник знизився до близько 1,26.

Таблиця 2.5

Співвідношення працюючого населення та пенсіонерів в Україні (2020-2025 рр.)

Рік	**Кількість зайнятого населення, млн осіб**	**Кількість пенсіонерів, млн осіб**	**Співвідношення (працюючі : пенсіонери)**
2020	16,5	11,3	1,46 : 1
2021	16,0	11,1	1,44 : 1
2022	14,5	10,8	1,34 : 1
2023	13,5	10,5	1,29 : 1
2024	13,0	10,3	1,26 : 1
2025	13,0	10,3	1,26 : 1

Джерело: узагальнено автором на основі даних Пенсійного фонду України та Державної служби статистики України [4; 18; 19]

Зазначена тенденція є критичною для функціонування солідарної пенсійної системи, оскільки її стабільність безпосередньо залежить від кількості платників страхових внесків. Скорочення зайнятого населення обумовлене низкою факторів, серед яких ключовими є демографічне старіння, трудова міграція та наслідки воєнних дій.

Особливо негативний вплив мало різке скорочення зайнятості у 2022-2023 роках, що пов’язано з руйнуванням економічної інфраструктури, втратою робочих місць та переміщенням населення. У результаті пенсійна система опинилася в умовах зростаючого дисбалансу, коли кількість отримувачів пенсій майже зрівнюється з кількістю платників внесків.

Це створює суттєві ризики для фінансової стійкості пенсійної системи та обмежує можливості підвищення рівня пенсійного забезпечення. У довгостроковій перспективі така тенденція може призвести до необхідності перегляду принципів функціонування пенсійної системи та посилення ролі накопичувальних механізмів.

Наступним важливим аспектом є структура пенсіонерів за видами пенсій (табл. 2.6), що дозволяє оцінити характер соціальних ризиків у суспільстві.

Таблиця 2.6

Структура пенсіонерів за видами пенсій (2024 - 2025 рр.) в Україні

Вид пенсії	**Частка (%)**	**Характеристика**
За віком	60-65%	Основна категорія (люди похилого віку)
По інвалідності	15–20%	Особи з обмеженою працездатністю
У разі втрати годувальника	10–12%	Соціально вразливі
Інші	5–8%	Спеціальні категорії

Джерело: узагальнено автором на основі звітів ПФУ [18; 19]

Дані таблиці 2.6 свідчать, що пенсії за віком становлять основу пенсійної системи. Це підтверджує, що система соціального захисту в Україні значною мірою орієнтована саме на людей похилого віку. Водночас значна частка пенсій по інвалідності та у зв’язку з втратою годувальника свідчить про високий рівень соціальної вразливості населення.

Це означає, що пенсійна система виконує не лише функцію забезпечення старості, а й компенсує інші соціальні ризики, що додатково збільшує навантаження на неї.

Для оцінки ефективності пенсійного забезпечення важливим є аналіз фінансових показників системи.

Таблиця 2.7

Фінансові показники підтримки пенсіонерів в Україні (2022–2025 рр.)

Рік	**Видатки на пенсії, млрд грн**	**Субсидії та пільги, млрд грн**	**Середня пенсія, грн**
2022	475	25	4500
2023	520	27	5200
2024	540	28	5800
2025	560	28-30	6000

Джерело: узагальнено автором на основі звітів ПФУ [18; 19]

Як видно з таблиці 2.7, спостерігається постійне зростання видатків на пенсійне забезпечення. Це є свідченням того, що держава намагається підтримувати соціальні стандарти, навіть в умовах економічної нестабільності та війни. Проте зростання фінансування не супроводжується пропорційним підвищенням рівня життя пенсіонерів.

Основною причиною цього є інфляційні процеси, які знижують реальну вартість пенсій. Крім того, значна частина пенсіонерів отримує мінімальні або близькі до мінімальних виплати, що не забезпечують достатнього рівня споживання.

Це свідчить про структурну проблему пенсійної системи, яка полягає у розриві між обсягом фінансування та реальним соціальним ефектом (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Співвідношення мінімальної пенсії та прожиткового мінімуму в Україні (2020-2025 рр.)

Рік	**Мінімальна пенсія, грн**	**Прожитковий мінімум, грн**	**Співвідношення (%)**
2020	1 638	2 027	81
2021	1 769	2 393	74
2022	2 093	2 589	81
2023	2 093	2 684	78
2024	2 361	2 920	81
2025	2 361	3 000	79

Джерело: узагальнено автором на основі законодавства України та даних Пенсійного фонду України [18; 21]

Аналіз даних таблиці 2.8 свідчить про те, що мінімальний розмір пенсії в Україні протягом останніх років стабільно не досягає рівня прожиткового мінімуму. Співвідношення між цими показниками коливається в межах 74–81 %, що вказує на недостатній рівень соціального забезпечення найуразливіших категорій пенсіонерів.

Особливо показовим є той факт, що навіть у роки підвищення соціальних стандартів мінімальна пенсія не забезпечує базових потреб людини. Це означає, що значна частина людей похилого віку змушена обмежувати споживання або залежати від додаткових джерел підтримки, зокрема субсидій, допомоги родичів чи соціальних послуг.

Слід також враховувати, що прожитковий мінімум в Україні має умовний характер і часто не відображає реальної вартості життя. Відповідно, фактичний розрив між доходами пенсіонерів та їхніми потребами є ще більшим, ніж це випливає з офіційних показників.

Таким чином, наведені дані свідчать про наявність системної проблеми недостатності мінімального рівня пенсійного забезпечення, що є одним із ключових факторів бідності серед людей похилого віку в Україні.

Додатковим аспектом аналізу є соціально-демографічні характеристики пенсіонерів.

Таблиця 2.9

Статево-вікова структура пенсіонерів в Україні (2024 р.)

Показник	**Значення**
Частка жінок	60-61%
Частка чоловіків	39-40%
Основна вікова група	60+ років

Джерело: узагальнено автором на основі звітів ПФУ [18]

Переважання жінок серед пенсіонерів є важливим соціальним фактором, який впливає на характер потреб цієї категорії населення. Жінки частіше проживають довше, але водночас мають нижчі пенсії через менший страховий стаж або перерви у трудовій діяльності. Це підвищує ризик бідності та соціальної ізоляції серед літніх жінок.

З метою узагальнення державної політики у сфері підтримки пенсіонерів доцільно розглянути структуру відповідних видатків (табл.2.10).

Аналіз таблиці 2.10 демонструє, що система соціального забезпечення в Україні має яскраво виражений монетарний характер. Основний акцент робиться на грошових виплатах, тоді як розвиток соціальних послуг, медико-соціальної підтримки та програм активного довголіття залишається недостатнім.

Такий підхід є обмеженим, оскільки не враховує комплексний характер потреб людей похилого віку, які включають не лише матеріальне забезпечення, а й потребу в догляді, соціальній інтеграції та психологічній підтримці.

Таблиця 2.10

Основні напрями державної підтримки пенсіонерів в Україні

Напрям	**Зміст**	**Частка у видатках**
Пенсійні виплати	Основний дохід	≈ 85-90%
Субсидії	Оплата ЖКП	≈ 5%
Соціальні виплати	Додаткова підтримка	≈ 3-5%
Інші програми	Допомога окремим категоріям	≈ 2%

Джерело: узагальнено автором на основі [18; 19]

Узагальнюючи результати проведеного аналізу, слід зазначити, що сучасний стан пенсійного забезпечення в Україні характеризується поєднанням позитивних тенденцій і суттєвих системних проблем.

Першою є демографічна проблема, яка проявляється у старінні населення та скороченні чисельності працездатних осіб. Це призводить до порушення балансу між платниками внесків і отримувачами пенсій.

Другою проблемою є фінансова нестабільність системи, яка значною мірою залежить від державного бюджету та не має достатньої внутрішньої стійкості.

Третьою проблемою є низький рівень пенсійного забезпечення, що не відповідає сучасним соціальним стандартам і не забезпечує гідного рівня життя.

Четвертою проблемою є обмежений розвиток соціальних послуг, що призводить до надмірної залежності людей похилого віку від грошових виплат.

П’ятою проблемою є вплив воєнного стану та міграційних процесів, які ускладнюють функціонування пенсійної системи та підвищують рівень соціальної вразливості населення.

Таким чином, пенсійне забезпечення в Україні відіграє ключову роль у системі соціального захисту людей похилого віку, однак його сучасний стан

характеризується наявністю низки системних проблем. Це зумовлює необхідність подальшого реформування пенсійної системи, підвищення її фінансової стійкості та розвитку комплексних форм соціальної підтримки населення старшого віку.

2.3. Аналіз основних напрямів роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення

Соціальна робота з людьми похилого віку є важливою складовою системи соціального забезпечення в Україні та виступає доповненням до пенсійного забезпечення. Якщо пенсійна система спрямована переважно на матеріальну підтримку, то соціальні послуги забезпечують задоволення повсякденних, медичних, психологічних і соціальних потреб осіб старшого віку.

Актуальність розвитку соціальної роботи зумовлена тим, що значна частина людей похилого віку не може забезпечити належний рівень життя лише за рахунок пенсійних виплат. Це особливо характерно в умовах інфляції, воєнного стану та соціально-економічної нестабільності. У таких умовах соціальні послуги стають важливим інструментом підтримки якості життя цієї категорії населення.

З метою систематизації основних напрямів соціальної роботи доцільно представити їх у табличній формі.

Як видно з таблиці 2.11, соціальна робота з людьми похилого віку має комплексний характер і охоплює різні аспекти їх життєдіяльності. Вона спрямована не лише на подолання матеріальних труднощів, а й на забезпечення соціальної інтеграції, підтримку здоров’я та збереження психологічного благополуччя. Крім того, ефективна організація такої роботи сприяє зниженню рівня соціальної ізоляції та підвищенню якості життя осіб похилого віку. Водночас реалізація зазначених напрямів потребує належного ресурсного забезпечення та координації діяльності різних соціальних інституцій.

Таблиця 2.11

Основні напрями соціальної роботи з людьми похилого віку

Напрям	**Зміст діяльності**	**Основні форми реалізації**
Соціально-побутовий	Допомога у повсякденному житті	Догляд вдома, терцентри
Медико-соціальний	Підтримка здоров’я	Супровід, реабілітація
Психологічний	Підтри мка емоційного стану	Консультування
Соціально-адаптаційний	Інтеграція в суспільство	Клуби, активності
Правовий	Захист прав	Консультації, допомога

Джерело: узагальнено автором на основі [8; 24; 30]

Важливим показником ефективності соціальної роботи є обсяги надання соціальних послуг, що відображають реальний попит на них.

Таблиця 2.12

Обсяги надання соціальних послуг людям похилого віку в Україні

Рік	**Кількість отримувачів соціальних послуг, млн осіб**	**Догляд вдома (%)**	**Денні послуги (%)**	**Інші послуги (%)**
2021	≈ 1,5	65	20	15
2022	≈ 1,7	70	15	15
2023	≈ 1,9	72	13	15
2024	≈ 2,0	73	12	15

Джерело: узагальнено автором на основі даних Міністерства соціальної політики України та Національної соціальної сервісної служби України [13; 16]

Аналіз даних таблиці 2.12 свідчить про поступове зростання кількості отримувачів соціальних послуг. Це обумовлено як демографічним старінням населення, так і наслідками воєнних дій, які призвели до збільшення кількості осіб, що потребують соціальної підтримки.

Особливо показовим є зростання частки послуг догляду вдома. Це свідчить про збільшення кількості самотніх людей похилого віку, а також про обмежені можливості функціонування стаціонарних та денних форм обслуговування. Таким чином, соціальна робота поступово набуває більш індивідуалізованого характеру.

Водночас зменшення частки денних соціальних послуг може свідчити про недостатній розвиток відповідної інфраструктури та обмежений доступ до таких послуг, особливо у невеликих населених пунктах.

Серед основних напрямів соціальної роботи найбільш розвиненим є соціально-побутовий, який передбачає надання допомоги у повсякденному житті. Саме цей напрям забезпечує базові потреби людей похилого віку і є найбільш затребуваним.

Медико-соціальний напрям також набуває все більшого значення у зв’язку зі зростанням кількості хронічних захворювань. Проте його розвиток стримується недостатньою інтеграцією між соціальною та медичною сферами.

Психологічна підтримка залишається одним із найменш розвинених напрямів, незважаючи на зростання потреби у таких послугах, особливо в умовах війни. Це свідчить про недооцінку значення психологічного благополуччя людей похилого віку.

Соціально-адаптаційний напрям має потенціал для розвитку, однак його ефективність обмежується низьким рівнем залучення людей похилого віку до активного соціального життя.

Правовий напрям набуває особливого значення в умовах складних соціально-економічних процесів, коли зростає потреба у захисті прав громадян та отриманні соціальних гарантій.

Для практичного аналізу реалізації зазначених напрямів доцільно розглянути діяльність територіального центру соціального обслуговування м. Кропивницький.

Територіальний центр є основною установою, що забезпечує надання соціальних послуг на місцевому рівні. Його діяльність спрямована на підтримку осіб похилого віку, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Таблиця 2.13

Основні показники діяльності територіального центру м. Кропивницький за 2023-2024 рр.

Показник	**Значення**
Загальна кількість отримувачів послуг	≈ 1 000-1 300 осіб
Частка людей похилого віку	≈ 70-80%
Кількість соціальних працівників	≈ 70-90 осіб
Середнє навантаження на 1 працівника	12-16 осіб
Основний вид послуг	Догляд вдома

Джерело: узагальнено автором на основі практики територіальних центрів [8; 24]

Аналіз діяльності територіального центру м. Кропивницький підтверджує загальнонаціональні тенденції. Найбільш затребуваними є послуги догляду вдома, що пов’язано з високою часткою самотніх людей похилого віку.

В умовах воєнного стану діяльність центру ускладнилася через зростання кількості отримувачів послуг, появу нових категорій клієнтів, зокрема внутрішньо переміщених осіб, та збільшення потреби у гуманітарній допомозі. Це призвело до підвищення навантаження на соціальних працівників та необхідності розширення функціональних обов’язків.

Проведений нами аналіз дозволяє виділити низку ключових проблем:

- По-перше, недостатній рівень фінансування обмежує розвиток соціальних послуг.
- По-друге, спостерігається кадровий дефіцит та високе навантаження на соціальних працівників.
- По-третє, існує нерівномірність доступу до соціальних послуг, особливо між міськими та сільськими територіями.
- По-четверте, недостатньо розвиненою є система довготривалого догляду.
- По-п’яте, значний вплив мають воєнні дії, які підвищують потребу у соціальній підтримці.

Таким чином, соціальна робота з людьми похилого віку в Україні є багатонапрямною та спрямованою на забезпечення комплексної підтримки цієї категорії населення. Водночас її ефективність обмежується низкою системних проблем, що потребують подальшого вирішення.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку

У сучасних умовах реформування системи соціального забезпечення в Україні особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку. Це пов’язано з необхідністю адаптації національної системи до глобальних демографічних тенденцій, зокрема старіння населення, а також до нових соціально-економічних викликів. Розвинені країни світу виробили ефективні моделі підтримки осіб старшого віку, які ґрунтуються на принципах активного старіння, доступності соціальних послуг, індивідуалізації допомоги та інтегрованого підходу до її надання.

Однією з ключових особливостей зарубіжних систем є поступова переорієнтація від виключно фінансової підтримки до комплексного забезпечення потреб людей похилого віку. Такий підхід передбачає розвиток соціальних послуг, медичного обслуговування, програм соціальної інтеграції, психологічної підтримки та забезпечення умов для самостійного проживання. У цьому контексті люди похилого віку розглядаються не лише як отримувачі допомоги, а як активні учасники суспільного життя.

Особливої уваги заслуговує досвід країн Європейського Союзу, де соціальна політика щодо людей похилого віку базується на концепції активного та здорового старіння. У межах цієї концепції основна увага приділяється не лише підтримці, а й профілактиці соціальної ізоляції, збереженню працездатності та продовженню активної участі осіб старшого віку у суспільному житті.

У країнах ЄС значного розвитку набула система довготривалого догляду, яка включає як стаціонарні, так і домашні форми обслуговування. Важливим є те, що пріоритет надається саме послугам догляду вдома, що дозволяє мінімізувати

інституціоналізацію та забезпечити більш комфортні умови для людей похилого віку.

Наприклад, у Німеччині функціонує система обов'язкового страхування на випадок потреби у догляді, яка забезпечує фінансування соціальних послуг залежно від рівня потреби особи. Така модель дозволяє поєднати державну підтримку з індивідуальним підходом до отримувача послуг, а також забезпечує стабільність фінансування системи. Важливою особливістю є можливість вибору між різними формами догляду, що підвищує автономність людей похилого віку.

У Швеції соціальні послуги для людей похилого віку надаються переважно на рівні муніципалітетів, що забезпечує їх доступність та адаптацію до місцевих потреб. Значна увага приділяється розвитку послуг догляду вдома, а також створенню безбар'єрного середовища. Соціальна політика Швеції орієнтована на підтримку незалежності людей похилого віку та запобігання їх соціальній ізоляції.

Досвід США та Канади характеризується поєднанням державних і приватних механізмів соціальної підтримки. У США важливу роль відіграють програми медичного страхування, а також діяльність неурядових організацій, які забезпечують широкий спектр соціальних послуг. Така модель дозволяє залучати додаткові ресурси та підвищувати гнучкість системи.

У Канаді соціальна політика орієнтована на підтримку активного способу життя людей похилого віку. Значна увага приділяється розвитку громадських ініціатив, волонтерських програм та соціальних центрів, які сприяють інтеграції людей похилого віку у суспільство. Важливим є також розвиток програм підтримки психічного здоров'я, що відповідає сучасним викликам.

Особливий інтерес становить досвід країн Азії, зокрема Японії, яка є однією з найбільш "старіючих" країн світу. У відповідь на демографічні виклики в Японії було створено ефективну систему довготривалого догляду, що поєднує державне фінансування, страхові механізми та участь місцевих громад.

Характерною особливістю японської моделі є активне впровадження інноваційних технологій у сферу догляду за людьми похилого віку. Використання роботизованих систем, телемедицини та цифрових платформ дозволяє підвищити ефективність соціальних послуг та частково компенсувати дефіцит робочої сили. Крім того, значна увага приділяється створенню “розумного середовища”, яке забезпечує безпеку та комфорт проживання людей похилого віку.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду свідчить про наявність спільних тенденцій розвитку соціальної роботи з людьми похилого віку. До них належать: пріоритет розвитку соціальних послуг над грошовими виплатами, орієнтація на індивідуальні потреби, інтеграція різних видів допомоги, а також активне залучення громад і недержавних організацій.

Таблиця 3.1

Порівняння моделей соціальної роботи з людьми похилого віку

Країна	**Основна модель**	**Особливості**
Німеччина	Страхова	Довготривалий догляд
Швеція	Державна	Розвинені соцпослуги
США	Змішана	Державний + приватний сектор
Канада	Соціально-орієнтована	Активне старіння
Японія	Інноваційна	Технології у догляді

Джерело: узагальнено автором на основі [38; 44; 53]

Аналіз таблиці 3.1 свідчить про різноманітність підходів до організації соціальної роботи з людьми похилого віку. Незважаючи на відмінності, всі розвинені країни приділяють значну увагу розвитку соціальних послуг та інтеграції різних форм підтримки.

Для України найбільш актуальними є такі напрями запозичення зарубіжного досвіду:

- розвиток системи довготривалого догляду
- розширення мережі соціальних послуг
- впровадження принципів активного старіння
- децентралізація соціальної роботи
- інтеграція соціальних і медичних послуг

Водночас пряме копіювання зарубіжних моделей є недоцільним, оскільки соціально-економічні умови України суттєво відрізняються. Тому доцільним є адаптаційний підхід, який передбачає врахування національних особливостей та ресурсних можливостей.

Таким чином, зарубіжний досвід свідчить про ефективність комплексного підходу до соціальної роботи з людьми похилого віку, який поєднує фінансову підтримку, соціальні послуги та медичне обслуговування. Для України важливим є впровадження кращих практик з урахуванням національних умов, що сприятиме підвищенню ефективності системи соціального забезпечення.

3.2. Шляхи вдосконалення системи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні

Сучасний стан соціального забезпечення людей похилого віку в Україні, проаналізований у попередніх розділах, свідчить про наявність системних проблем, які потребують комплексного вирішення. Як зазначає Т. В. Семигіна, «ефективність соціальної політики визначається не лише обсягом фінансування, а й здатністю системи реагувати на реальні потреби населення» [25]. У цьому контексті особливого значення набуває трансформація системи соціальної роботи відповідно до сучасних викликів.

Одним із ключових напрямів вдосконалення є розвиток системи догляду вдома. В умовах демографічного старіння саме ця форма соціальних послуг є найбільш ефективною, оскільки дозволяє забезпечити індивідуалізований підхід до кожного отримувача. Як підкреслює С. Я. Харченко, «соціальна підтримка людей похилого віку має базуватися на принципі збереження їхньої автономності та звичного соціального середовища» [30]. Саме догляд вдома забезпечує реалізацію цього принципу.

Разом з тим, розвиток цієї сфери стримується рядом факторів, зокрема недостатнім кадровим забезпеченням та високим навантаженням на соціальних працівників. У зв’язку з цим доцільним є впровадження індивідуальних планів догляду, розширення мережі соціальних працівників та підвищення стандартів якості послуг.

Не менш важливим напрямом є цифровізація соціальних послуг, яка відповідає сучасним тенденціям розвитку державного управління. Впровадження електронних сервісів дозволяє значно підвищити ефективність системи соціального забезпечення, забезпечити прозорість процесів та зменшити адміністративні бар’єри. Водночас необхідно враховувати, що люди похилого віку часто мають обмежений доступ до цифрових технологій, що потребує розвитку програм цифрової освіти.

Важливу роль у системі соціального забезпечення відіграють неформальні доглядальники. Як зазначається у дослідженнях, значна частина догляду за людьми похилого віку здійснюється членами сім’ї, які не мають достатньої підтримки з боку держави [8]. У зв’язку з цим необхідним є запровадження системи підтримки таких осіб, що включає фінансові компенсації, соціальні гарантії та психологічну допомогу.

Перспективним напрямом є також впровадження концепції активного довголіття. Відповідно до підходів Всесвітньої організації охорони здоров’я,

«активне старіння передбачає оптимізацію можливостей для здоров'я, участі та безпеки з метою підвищення якості життя людей у старшому віці» [53]. Реалізація цієї концепції сприяє зниженню соціальної ізоляції та підвищенню рівня соціальної активності.

Важливим аспектом є інтеграція соціальних та медичних послуг, що дозволяє забезпечити комплексний підхід до підтримки людей похилого віку. Як показує міжнародний досвід, саме поєднання різних форм допомоги є найбільш ефективним механізмом соціальної підтримки.

З метою узагальнення основних проблем та шляхів їх вирішення доцільно представити їх у табличній формі (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Основні проблеми та напрями їх вирішення у системі соціальної роботи з людьми похилого віку

Проблема	**Прояв**	**Шляхи вирішення**
Низький рівень доступності послуг	Обмежена кількість соціальних послуг	Розвиток догляду вдома
Кадровий дефіцит	Високе навантаження	Підвищення оплати праці
Недостатній розвиток догляду	Відсутність системності	Створення системи довготривалого догляду
Низький рівень цифровізації	Ускладнений доступ	Впровадження електронних сервісів
Відсутність підтримки доглядальників	Перевантаження родичів	Програми підтримки
Соціальна ізоляція	Самотність	Активне довголіття
Вплив війни	Зростання потреб	Розширення соціальних програм

Джерело: узагальнено автором

Аналіз даних таблиці 3.2 дозволяє систематизувати ключові проблеми соціальної роботи та визначити стратегічні напрями їх подолання. Запропоновані заходи мають комплексний характер і спрямовані на підвищення ефективності системи соціального забезпечення.

Особливого значення набуває розвиток догляду вдома, який є найбільш ефективною формою підтримки, а також впровадження цифрових технологій, що дозволяють оптимізувати управлінські процеси. Водночас підтримка доглядальників та розвиток активного довголіття сприяють зниженню навантаження на державну систему.

У сучасних умовах важливо також враховувати вплив воєнного стану, який суттєво трансформує систему соціального забезпечення та вимагає адаптації соціальних послуг до нових викликів.

Таким чином, вдосконалення системи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні має здійснюватися на основі комплексного підходу, який поєднує розвиток соціальних послуг, цифровізацію, підтримку доглядальників та впровадження концепції активного довголіття. Реалізація зазначених заходів дозволить підвищити ефективність соціальної політики та забезпечити гідний рівень життя людей похилого віку.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання дипломної роботи було здійснено комплексне дослідження напрямів соціальної роботи з людьми похилого віку в системі соціального забезпечення України. На основі теоретичного аналізу, вивчення нормативно-правової бази, статистичних даних та практичних аспектів функціонування соціальних установ визначено сучасний стан, основні проблеми та перспективи розвитку цієї сфери.

У першому розділі роботи було розкрито теоретичні засади соціальної роботи з людьми похилого віку. Встановлено, що дана категорія населення є неоднорідною соціальною групою, яка характеризується специфічними соціально-демографічними, економічними та психологічними особливостями. Люди похилого віку потребують комплексної підтримки, яка виходить за межі виключно матеріального забезпечення. Обґрунтовано, що соціальна робота з цією категорією населення має базуватися на принципах індивідуального підходу, соціальної інтеграції та забезпечення гідного рівня життя.

У другому розділі було здійснено аналіз сучасного стану системи соціального забезпечення людей похилого віку в Україні. Встановлено, що пенсійне забезпечення є основним елементом соціального захисту, однак його рівень залишається недостатнім для забезпечення гідного рівня життя. Аналіз статистичних даних показав тенденцію до скорочення чисельності пенсіонерів, що обумовлено демографічними втратами та міграційними процесами. Водночас спостерігається зростання навантаження на пенсійну систему у зв’язку зі скороченням кількості працездатного населення.

Особливу увагу приділено аналізу співвідношення між працюючими та пенсіонерами, що дозволило встановити погіршення демографічного балансу та зростання ризиків фінансової нестабільності пенсійної системи. Також

встановлено, що мінімальний розмір пенсій не відповідає прожитковому мінімуму, що свідчить про наявність проблеми бідності серед людей похилого віку.

Аналіз напрямів соціальної роботи показав, що система соціальних послуг в Україні перебуває на етапі розвитку та не повною мірою відповідає сучасним потребам населення. Найбільш розвиненим є соціально-побутовий напрям, зокрема послуги догляду вдома, які є найбільш затребуваними. Водночас такі напрями, як психологічна підтримка, соціальна адаптація та інтеграція, залишаються недостатньо розвиненими.

На основі кейс-дослідження діяльності територіального центру соціального обслуговування м. Кропивницький встановлено, що на місцевому рівні соціальні служби відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки людей похилого віку. Разом з тим їх діяльність ускладнюється низкою проблем, зокрема кадровим дефіцитом, недостатнім фінансуванням та зростанням навантаження в умовах воєнного стану.

У третьому розділі було проаналізовано зарубіжний досвід соціальної роботи з людьми похилого віку та визначено можливості його адаптації в Україні. Встановлено, що у розвинених країнах домінує комплексний підхід, який поєднує фінансову підтримку, соціальні послуги, медичне забезпечення та заходи соціальної інтеграції. Особливе значення приділяється розвитку системи довготривалого догляду, підтримці самостійного проживання та впровадженню концепції активного довголіття.

Порівняльний аналіз дозволив визначити ключові напрями, які можуть бути використані в Україні, зокрема розвиток соціальних послуг, децентралізація управління, інтеграція соціальної та медичної допомоги та впровадження інноваційних технологій.

На основі проведеного дослідження запропоновано основні шляхи вдосконалення системи соціальної роботи з людьми похилого віку. До них

віднесено розвиток догляду вдома як найбільш ефективної форми соціальної підтримки, цифровізацію соціальних послуг, підтримку неформальних доглядальників та впровадження концепції активного довголіття.

Встановлено, що розвиток догляду вдома дозволяє забезпечити індивідуалізований підхід до отримувачів послуг та підвищити якість їх життя. Цифровізація сприяє підвищенню ефективності системи соціального забезпечення та забезпеченню її прозорості. Підтримка доглядальників дозволяє зменшити навантаження на соціальні служби, а розвиток активного довголіття сприяє соціальній інтеграції людей похилого віку.

Узагальнюючи результати дослідження, слід зазначити, що система соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні потребує комплексного реформування. Основними напрямами такого реформування мають стати перехід від монетарної моделі підтримки до розвитку соціальних послуг, впровадження інтегрованого підходу до надання допомоги, підвищення ефективності управління та адаптація системи до сучасних соціально-економічних викликів.

Особливого значення набуває необхідність врахування наслідків воєнного стану, які суттєво впливають на функціонування системи соціального забезпечення. Зростання кількості осіб, які потребують соціальної підтримки, а також скорочення ресурсної бази вимагають підвищення гнучкості та адаптивності соціальних служб.

Таким чином, мету роботи досягнуто, а поставлені завдання виконано. Отримані результати можуть бути використані для подальшого вдосконалення системи соціального забезпечення людей похилого віку в Україні та розробки ефективної соціальної політики у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 6

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка : підручник. Київ : Академвидав, 2021. 312 с.
2. Бережна Л. Проблеми та перспективи соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні // Вісник соціально-гуманітарних наук. 2024.
3. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота. Київ : МАУП, 2020. 200 с.
4. Державна служба статистики України. Демографічний щорічник України. Київ.
5. Державна служба статистики України. Населення України : статистичний збірник. Київ, 2021.
6. Державна служба статистики України. Соціально-економічне становище населення України у 2023 році : статистичний збірник. Київ, 2024.
7. Капська А. Й. Соціальна робота : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 352 с.
8. Колосова В. П. Соціальне обслуговування населення України. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 280 с.
9. Кузнецов О. Правові основи та форми соціальної роботи з людьми похилого віку в Україні // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023. № 5.
10. Лисиця Н. Організація надання соціальних послуг людям похилого віку на рівні територіальної громади в Україні // Вісник соціально-гуманітарних досліджень. 2024. № 11.

11. Лібанова Е. М. Демографічні втрати України внаслідок війни // Демографія та соціальна економіка. 2022. № 2. С. 3–15.
12. Лібанова Е. М. Соціально-демографічні трансформації в Україні. Київ : НАН України, 2021. 304 с.
13. Міністерство соціальної політики України. Політика щодо осіб похилого віку. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 18.03.2026).
14. Міністерство соціальної політики України. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану : аналітичний звіт. Київ, 2024.
15. Митькевич О. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах воєнного конфлікту // Наукові записки педагогічного університету. 2024.
16. Національна соціальна сервісна служба України. Звіти про соціальні послуги.
17. Новікова О. Ф. Соціальна політика в Україні: сучасні виклики. Київ : НАН України, 2020. 256 с.
18. Пенсійний фонд України. Звіт про діяльність за 2023 рік. Київ, 2024.
19. Пенсійний фонд України. Звіт про діяльність за 2024 рік. Київ, 2025.
20. Пилипенко В. Є. Демографія : навч. посіб. Київ : Знання, 2020. 320 с.
21. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III.
22. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV.
23. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII.
24. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII.
25. Семигіна Т. В. Соціальна політика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2020. 272 с.
26. Семигіна Т. В. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи в Україні // Соціальна політика. 2021. № 1. С. 45–52.

27.Соціальна робота та соціальна освіта : науковий журнал. 2025. № 1(14). Умань : УДПУ.

28.Стратегія державної політики з питань здорового та активного довголіття населення України.

29.Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Щорічна доповідь. Київ, 2023.

30.Харченко С. Я. Соціальна геронтологія. Київ : Каравела, 2020. 296 с.

31.Харченко С. Я. Проблеми соціального захисту людей похилого віку // Соціальна робота в Україні. 2021. № 3. С. 12–18.

32.Шепель Н., Тургенєва А. Соціальна робота з людьми похилого віку в умовах територіальної громади // Соціально-освітні домінанти. 2023. С. 235–242.

34.Ярошенко О. М. Соціальне забезпечення в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 288 с.

35.Atchley R. Social forces in later life. Belmont : Wadsworth, 2000.

36.Cumming E., Henry W. Growing old. New York : Basic Books, 1961.

37.Erikson E. Childhood and society. New York : Norton, 1950.

38.European Commission. Green paper on ageing. Brussels, 2021.

39.European Commission. Long-term care report: trends, challenges and opportunities. Brussels, 2024.

40.Eurostat. Ageing Europe. Luxembourg, 2020.

41.Havighurst R. Successful aging. New York, 1961.

42.HelpAge International. Global AgeWatch Index.

43.Holt-Lunstad J. et al. Loneliness and social isolation as risk factors for mortality // Perspectives on Psychological Science. 2015.

44.OECD. Pensions at a glance 2023. Paris : OECD Publishing, 2023.

45.United Nations. Global issues: ageing. URL: https://www.un.org (дата звернення: 18.03.2026).

46.United Nations. World population ageing 2019. New York : UN, 2019.

47. United Nations. World social report 2023. New York : UN, 2023.
48. United Nations Population Fund. Population ageing in Ukraine. URL: https://www.unfpa.org (дата звернення: 18.03.2026).
49. World Bank. Ukraine poverty assessment. Washington, DC : World Bank.
50. World Bank. World development indicators. URL: https://data.worldbank.org (дата звернення: 18.03.2026).
51. World Health Organization. Active ageing: a policy framework. Geneva : WHO, 2002.
52. World Health Organization. Ageing and health. URL: https://www.who.int (дата звернення: 18.03.2026).
53. World Health Organization. Decade of healthy ageing 2021–2030. Geneva : WHO, 2021.
54. World Health Organization. Social isolation and loneliness among older people. Geneva : WHO, 2023.
55. World Health Organization. World report on ageing and health. Geneva : WHO, 2015.